РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Ангел Маринов Петров –

преподавател във Факултета по славянски филологии на СУ „Св. Климент Охридски“

за дисертационен труд за присъждане на научната степен „доктор на науките“
по област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление:
1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по български език)

Автор: доц. д-р Теодора Димитрова Вълова

Тема: „Художествените текстове в обучението по български език за медици“

Биографична справка

Доц. д-р Теодора Вълова е родена на 09.07.1963 г. в гр. Плевен. През 1989 г. се дипломира като магистър във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, специалност „Начална училищна педагогика“. От 1996 г. до 1998 г. следва докторантура по „Методика на обучението по български език и литература“ към ДИУУ, СУ „Св. Климент Охридски“. През 1998 г. успешно защитава докторска дисертация и получава научната и образователната степен „доктор“. През 2001 г. е гл. асистент по методика на обучението по български език и литература в ДИУУ, СУ „Св. Кл. Охридски“. През периода 1983 – 2010 г. е учител в ГПЧЕ, Плевен. От 2003 г. до 2010 г. е хоноруван преподавател по български език и литература, практически дисциплини по методика на преподаването на английски език в Педагогическия колеж към ВТУ. От 2010 г. е доцент във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Зам.-директор е на Педагогическия колеж – Плевен, мандат 2013 – 2016 г. От 2016 г. е доцент в Медицински университет – Плевен, където преподава български език на чуждестранни студенти по медицина, ОКС „Магистър“. От 2024 г. е ръководител на катедра „Социални и фармацевтични дейности“ към МУ-Плевен.

Доц. д-р Теодора Вълова участва активно в два национални образователни проекта и в седем международни проекта, на които е координатор. Зам.-председател е на Съюза на учените в България – клон Плевен; координатор е на Регионалния академичен център към Българската академия на науките – Плевен; вицепрезидент на Алианса на университетите от Централна и Източна Европа (мандат 2024 – 2026); член е на редакционните колегии на списанията: International Journal of Language and Linguistics и „Детска градина”; участник е в редакционните колегии на седем научни сборника.

Научните интереси на доц. д-р Теодора Вълова са съсредоточени в следните области: методика на обучението по български език като втори (чужд) език; методика на обучението по литература; методика на обучението по английски език; проблеми на изучаването на българистични дисциплини в чуждоезиково обкръжение; аспекти на ранното чудоезиково обучение и др.

Обща характеристика на дисертационното изследване

Представеният за рецензиране дисертационен труд на тема „*Художествените текстове в обучението по български език за медици*“ с автор доц. д-р Теодора Димитрова Вълова е професионално осъществено сериозно и задълбочено проучване както на теоретични, така и на практикоприложни аспекти, свързани с важен за обучението по български език (като чужд) научен казус. Работата с художествени текстове от класическата и от съвременната българска литературна словесност при провеждане на обучителни процедури по български език с бъдещи медицински специалисти, за които нашият език не е роден, не е ставала досега обект на целенасочени и системни научни изследвания. Обосноваването на значимостта на такъв вид педагогически дейности се среща само като периферия в изследователски парадигми на някои лингвисти, литературоведи, методици, педагози, образователни специалисти. Посочените факти са основание да се твърди, че предпочетената от доц. д-р Теодора Вълова научна проблематика е *значима* и *актуална* за съвременния образователен дискурс по методика на обучението по български език и по методика на обучението по различни чужди езици. В духа на дотук направените разсъждения може да се констатира, че дисертационният труд на доц. д-р Теодора Вълова може да бъде оценен не само като полезен за науките за образованието изследователски проект по конкретна проблематика (отразена в заглавието на дисертацията), но и като своеобразна „енциклопедия“ с богата лингвистична, литературоведска, педагогическа и методическа информация, необходима за академичните образователни потребности и на други целеви групи от обучавани лица (не само студенти по медицина), които се занимават системно с овладяване на някакъв чужд език.

Когато се чете дисертацията, от погледа на специалиста по лингводидактика не могат да убягнат няколко факта, които са основополагащи за изследването.

На *първо място,* това е смислено и задълбочено обоснованата система от методологически предпоставки, които изграждат основата на дидактическия модел, който е конструиран от авторката в работата. Като концептивни ядра на този модел се открояват следните по-същностни идеи:

- ✓ общуване с художествени текстове при изучаване на български език от чуждестранни студенти медици като основа за овладяване и развиване на умения за изразяване на ценностно отношение с осъзната хуманитарна насоченост – изразяване на съчувствие, съпреживяване на чуждата болка, готовност за оказване на подкрепа, човеколюбие, даване на надежда за благоприятен изход от тежко здравословно състояние и др.;
- ✓ усъвършенстване на способности за осъществяване на професионална комуникация между медици и пациенти чрез развиване на езиковата компетентност на обучаваните лица посредством обогатяване на речника им със специфични за българоезичната езикова среда лексикални средства, граматични особености, начини на изразяване в разнообразни социални контексти, фразеология, творчески дейности с езика и др.;
- ✓ конструиране на подходящ методически инструментариум, който е адекватен на специфичния образователен, социален и културен контекст на преподаване и на учене – учебно съдържание, отговарящо на философията и на принципите на проекта, организация на педагогическия процес в съответствие с конкретните цели и задачи, учебни дейности, водещи до овладяване на умения за емпатия и хуманно отношение, изразено чрез средствата на българския език, техники за проверка и оценка на знанията и на уменията и др.

На *второ място*, прави впечатление изборът на *изследователски подход,* който доц. д-р Теодора Вълова използва, за да проучи различните теоретични и практикоприложни аспекти на предпочетената научна проблематика, подход, който е определен от нея като *комуникативно-културологичен*. Сред по-важните структурни елементи на подхода са следните:

- ✓ художествената литература като източник на идеи, познание, емоции, които силно въздействат върху личността на обучаваните лица и успешно развиват естетическия компонент в тяхната комуникативна компетентност;

- ✓ интердисциплинарен диалог между художествена литература и медицина, чрез който се изграждат умения у студентите да осмислят значимостта на артефакти на културата и да използват това свое познание при лекуване на болести;
- ✓ езикови и комуникативни дейности, конструирани върху основата на анализи на художествени текстове, чрез които се развива критическото мислене на бъдещите медици и се спомага за разрешаване на различни морални и клинични казуси.

На *трето място*, проличава уместната и обоснована с научни аргументи ситуираност на изследването сред системата от проучвания, които интерпретират актуални и значими за съвременния свят проблеми, свързани с езиковата политика на Съвета на Европа. Измежду тях като по-съществени в текста на дисертацията се открояват следните:

- ✓ езиково многообразие на съвременния свят; същност, съдържание и функции на многоезичието в професионалното обучение по медицина;
- ✓ подходи и модели на използването на художествени текстове като дидактически материали при преподаване на български език като чужд на бъдещи медици;
- ✓ педагогически, лингводидактичен, социален и професионалноприложен план на интердисциплинарното изследване с подчертана хуманитарна насоченост.

На *четвърто място*, изпъква *тематичната яснота* и прецизната *структурна подреденост* на дисертацията. Точният изказ и обработеният научен стил на текста превръщат четенето му както в любопитно и интересно занимание, така и в интелектуално предизвикателство. На това равнище на анализ на труда могат да бъдат откроени следните моменти:

- ✓ във всички части на проучването фактите, явленията и дейностите се изследват с оптиката на прагматично ориентирания лингвист, литературовед и методик; подхожда се от ясно заявени ценностни позиции, които осигуряват достатъчно доказателства, че работата с художествени текстове при обучение по български език на медици от чужди страни води до високи равнища на комуникативна компетентност и до изграждане на емоционална, терапевтична и психологическа връзка между лекар и пациент;
- ✓ теоретичните информационни ядра се анализират и се обогатяват с авторски идеи, мнения и констатации, много от които имат приносен характер за теорията и

практиката на езиковото обучение и за методиката на обучението по български език (като втори); експерименталното изследване, представено в последните глави на текста, верифицира заложените хипотези и дава основание да се твърди, че проучването има висока информационна стойност и е с иновативен практически характер;

- ✓ дисертацията се чете леко, спестени са сложните терминологични изрази, което прави текста достъпен за по-широка специализирана аудитория – студенти, докторанти, преподаватели по български език и по чужди езици, различни образователни специалисти.

Представеният дотук общ преглед на характеристиките на дисертационния текст дава основание да се твърди, че разработката на доц. д-р Теодора Вълова експлицира като значима научна проблематика и верифицира чрез експериментално проучване неизследвани досега от педагогическата и от методическата наука възможности на художествените текстове от българската литература за въздействие върху развиването и усъвършенстването на комуникативната компетентност на чуждестранни медици, които се обучават в българско медицинско висше училище.

Преглед на отделните части на дисертационния труд

Дисертацията се състои от увод, теоретична рамка на изследването, четири глави, изводи и заключения, приносни моменти, публикации по темата на дисертацията, библиография и приложения. Научният текст е разположен върху 416 страници. По темата на дисертацията са направени (самостоятелно и в съавторство) 14 публикации в различни специализирани научни издания. Библиографията се състои от 122 цитирани заглавия на български език, 64 заглавия на английски език и 16 заглавия на руски език.

В *увода* и в *теоретичната рамка на изследването* се представя концептивният „апарат“ на работата. Споделя се мотивацията за избор на темата, формулират се важни за методологичните основания на труда негови характеристики, които са обособени чрез следните основополагащи „жалони“ на текста:

- ✓ *обект* – „обучението по български език за студенти, носители на други езици и обучаващи се в англоезична и българоезична магистърска програма по медицина в МУ – Плевен“ (с. 18);

- ✓ *предмет* – „процес на формиране на комуникативна компетентност чрез работа с художествени текстове в обучението по български език за студенти по медицина“ (с. 18);
- ✓ *цел* – „създаване на експериментален педагогически модел за формиране на комуникативна компетентност“ (с. 18);
- ✓ *хипотеза, методи на изследване, етапи на експерименталната работа* и др.

В тази начална част на труда с професионална точност и научна изчерпателност са представени основните идеи на авторката, очертани са контурите на изследваната проблематика, обоснована е значимостта и актуалността на избраната научна тема.

Първата глава на изследването „*Художествените текстове в комуникативната организация на обучението*“ представя основни проблеми от теоретичната рамка на текста. Изясняват се работни понятия като *компетентност, комуникативна компетентност, комуникация в медицината, компетентностен подход в образованието* и др. Тук проличава широката научна осведоменост на авторката, умението ѝ задълбочено и с основателни аргументи да анализира тези и становища на различни автори, като обосновава онези разбирания, които приема за функционални с оглед на собствената си изследователска гледна точка. Разграничени са съдържателните особености на понятията *компетентност* и *компетенция* (с. 31), обоснована е социалната значимост на понятието *комуникация в медицината* и са очертани неговите основни характеристики – здравно-професионален ефект и диагностично-терапевтичен резултат (с. 33), анализирани са културологичните аспекти на изучаването на българския език чрез работа с художествени текстове (с. 38), посочени са двете основни насоки при изучаването на език в многоезична среда с цел овладяване на комуникативна компетентност за общуване с пациенти, носители на целевия език – социално поведение (социални роли на медиците); речево поведение (комуникативни роли в конкретни ситуации) (с.48).

Във *втората глава* на дисертацията се представят теоретико-приложните аспекти на използването на художествени текстове в обучението по български език за студенти по медицина. Изложението запознава читателя с начините за организация на езиковото обучение в МУ – Плевен (брой на чуждестранните студенти, националност, какво означава терминът „професионална компетентност“ и др.), с документалната база на дисциплината „Български език като чужд за медицински цели“ (учебен план, хорариум,

съдържание на курса, модули, учебни програми, учебни материали и др.), с видовете текст, използвани в обучението (с акцент върху същността и функциите на художествения текст). Особено внимание се обръща на учебните комплекси, които се използват в педагогическата практика. Поставя се „ударение“ върху изграждане на комуникативната компетентност на лекаря в контекста на хуманното общуване с пациентите. Стига се до закономерния извод, че работата с художествени текстове (чрез тяхната художествена образност, емоционалност и въздейственост) оказва силно влияние върху оформянето на бъдещите медицински специалисти като професионалисти с хуманно отношение към здравословното състояние на пациентите.

Третата глава на труда е посветена на експерименталното изследване, осъществено от доц. д-р Теодора Вълова. Представен е дизайн на педагогически модел за формиране на комуникативна компетентност в обучението по български език на студенти по медицина. Проследени са смисловоестетически и методически подходи на работа с художествени текстове. Упоменат е инструментариумът на модела – анкети, дидактически тестове, карти за оценка по критерии и показатели. Дадена е информация, свързана с непредвидени трудности при осъществяване на педагогическия експеримент – пандемия, дистанционно обучение за студентите. Стойност на принос към теорията и практиката на чуждоезиковото обучение има конструираният от авторката модел за развиване на комуникативната компетентност в обучението по български език за медици в рамките на три модула според равнищата на дейност:

- ✓ преди работа с текста;
- ✓ по време на работа с текста;
- ✓ след работа с текста (вж. схемата, експлицираща модела, и следващата я таблица на с. 198).

Анализите на литературни произведения с автори Й. Йовков, Ел. Пелин, Здр. Евтимова, П. П. Славейков, Й. Радичков, Г. Господинов, М. Русков и др. служат за основа при изграждането на умения у студентите за емпатично общуване с пациентите. Умело планираната и резултатно осъществена *интеграция* между работата с художествения текст, дейностите от програмата по български език и проблемите на медицинската практика и етика става основа за пълноценен учебен процес, който подготвя

професионални медицински специалисти с комуникативна компетентност, необходима и достатъчна, за да изпълняват успешно служебните си задължения.

Четвъртата глава на дисертацията е посветена на анализа на резултатите от експерименталното изследване. Той е осъществен, като са приложени всички необходими и достатъчни процедури на педагогическата диагностика – установяване на емпиричните данни, математико-статистически методи за обработка на експерименталните данни, графични методи за по-добра нагледност на ефектите от обучението и др.

Приносни моменти в труда

- ✓ направеният концептивен анализ на теоретични източници по проблеми на комуникативната компетентност на чуждестранни студенти, изучаващи български език, е надеждна основа за разработване на теоретични и на практикоприложни методически системи за осъществяване на резултатно езиково обучение;
- ✓ систематизацията на понятия и термини от разнообразни образователни полета допринася за обогатяване и развиване на „езика“ на педагогиката и на методиката на езиковото обучение;
- ✓ създаденият дидактически модел за работа с художествени текстове при обучение по български език на чуждестранни медици има иновационна стойност за теорията и практиката на чуждоезиковото обучение;
- ✓ перфектно проведеното експериментално изследване може да служи като модел за други диагностични проучвания, свързани с развиване и усъвършенстване на комуникативната компетентност на обучавани лица от различни целеви групи.

Бележки и препоръки

- ✓ по време на експерименталното изследване могат да бъдат включени и упражнения за предотвратяване, анализ и редактиране на езикови грешки, забелязани в текстове, които студентите по медицина създават;
- ✓ корпусът от художествени текстове би могъл да бъде обогатен с текстове и на други български автори, чиито произведения имат отношение към проблеми на медицинската практика например „Осъдени души“ и „Тютюн“ на Д. Димов, „Крадецът на праскови“ и „Търновската царица“ на Ем. Станев и др.;
- ✓ трудът в най-скоро време трябва да бъде подготвен за публикуване.

Библиографията към дисертацията е богата и е оформена според изискванията за този жанров стандарт.

Приемам приложената справка с приносите на дисертационното изследване.

Авторефератът представя точно информацията от текста.

Заключение

Дисертационният труд на тема „*Художествените текстове в обучението по български език за медици*“ съдържа научни и приложни резултати, които са оригинален принос в науката и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на СУ „Св. Климент Охридски“.

Дисертационният труд показва, че доц. д-р Теодора Димитрова Вълова притежава задълбочени теоретични познания и професионални умения по научната специалност „Методика на обучението по български език“, като демонстрира качества за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване и предлагам на почитаемото Научно жури да присъди научната степен „доктор на науките“ на доц. д-р Теодора Димитрова Вълова в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението по български език).

11.09.2024 г.

.....

(проф. д-р Ангел Петров)